

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีกับการพัฒนารากฐานการศึกษาไทย ในยุคปฏิรูปประเทศภายใต้บทบาทผู้นำแบบมุ่งงาน

Chaopraya Phra Sadetsurentrathibodi and Development of Thai Education in the Reform Era
under Task-oriented Leadership Role

ฐากร ลิทธิโชค¹ วิทวัส นิตสูงเนิน^{2*}

Thakorn Sitichok¹, Witthawat Nitsungnoen^{2*}

(Received: July 30, 2020; Revised: November 15, 2020; Accepted: December 14, 2020)

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ศึกษาบทบาทของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีกับการพัฒนารากฐานการศึกษาไทยในยุคปฏิรูปประเทศภายใต้บทบาทผู้นำแบบมุ่งงาน เพราะทรงมีบทบาทต่อการพัฒนาการศึกษาของไทยอย่างมาก ทั้งทำหน้าที่ในการดูแลบุตรหลานและราชโอรสของราชสำนักไทยอย่างดีตลอดจนเป็นผู้บุกเบิกระเบียบแบบแผนการวางรากฐานให้มีความทันสมัยจากยุคปฏิรูปประเทศจนถึงยุคปัจจุบัน ขณะที่ท่านพลานามัยไม่ดีท่านก็ไม่ยอมหยุดราชการในการปฏิบัติงานเพราะทำงานเพื่อบ้านเมืองถือเป็นพฤติกรรมสะท้อนให้เห็นว่า ท่านมีความเป็นผู้นำที่มุ่งงานเพื่อให้งานราชการของท่านที่รับผิดชอบประสบความสำเร็จ จากการทุ่มเทมุ่งมั่น ทำให้หน่วยงานสากล ของสหประชาชาติหรือสามัญองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ; ยูเนสโก (UNESCO) ยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก พุทธศักราช 2559-2560 พฤติกรรมดังกล่าว ทางผู้ศึกษาได้นำเสนอบทบาทของท่านกับการเป็นผู้นำแบบมุ่งงาน เพื่อเป็นวิทยาทานในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติงานให้แก่ผู้เป็นข้าราชการ และครูของแผ่นดิน

คำสำคัญ: เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี รากฐานการศึกษาไทย ผู้นำแบบมุ่งงาน

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

²ข้าราชการครู โรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กระทรวงศึกษาธิการ

¹Human Science and Social Science, in Thaksin University

²Teacher of Wachirathamssatit School in Ministry of Education Thailand

*Corresponding author. E-mail: tumwitthawat@gmail.com

Abstract

This article aims to study the role of Chao Phraya Phra Sadet Surarathathibodi and the development of the Thai educational foundation in the country reform era under task-oriented leadership role. His Highness, Chao Phraya Surinathathibodi played a significant role in the development of Thai education. He took good care of children and sons of the royal court of Thailand in terms of providing education. He was also the pioneer in reforming Thai education since the reform era to the present time. Although he was suffered from his health condition, he still kept working for the country and his people. His actions reflected that he was a dedicated leader who devoted himself into works until reaching the success. From this dedication, he was recognized by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) during 2016–2017. This study presents his leadership role aiming to provide an example of Thailand's role model to government officers and teachers.

Keywords: Phra Sadet Sareerathathibodi, Thai education foundation, Focus leaders

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้ขยายสถาบันการศึกษาชั้นสูงเพิ่มเติมเพื่อรองรับการศึกษาของประชาชน และการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ต้องการผู้เชี่ยวชาญและแรงงานมีการศึกษาในภาคการผลิตและบริการมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการปรับปรุงประเทศด้านการศึกษอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่รัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้จ้างหมอบรัดเลย์เข้ามาสอนสรรพวิทยาทางการศึกษาให้แก่ ราชโอรสและลูกขุนนางในราชสำนัก ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการส่ง บุตรหลานและขุนนางในราชสำนักให้ไปศึกษาและเรียนรู้ความทันสมัยในชาติตะวันตก เพื่อนำความรู้มา พัฒนาประเทศชาติ ทั้งนี้ความรู้สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เพียงพอดตามพระราช ฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ศุภการ สิริไพศาล, 2550) อย่างไรก็ตามการส่ง บุตรหลาน ไปเล่าเรียนต่างแดนนั้น ก็ต้องได้รับการอภิบาลจากขุนนางที่พระเจ้าอยู่หัวในสมัยนั้น ทรงวาง พระราชฤทัย คือเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) ซึ่งท่านมี ความสำคัญในการวางรากฐานการศึกษาไทยสมัยใหม่ และมีส่วนผลักดันให้มีการจัดตั้งหน่วยงานของ รัฐที่มารับผิดชอบโดยตรง คือ กรมศึกษาธิการ ซึ่งในเวลาต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นกระทรวงธรรม การ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษานั้นนอกจากจะฝึกคนให้เข้าสู่ระบบการราชการแล้ว ยังหวังให้ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของผู้คนเพื่อให้กลายเป็นปัญญาชนของสังคม

สมัยใหม่ตามที่ชนชั้นปกครองต้องการซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและการปฏิรูปที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา (Wyatt, 1969)

บทความนี้ผู้เขียนต้องการอธิบายการศึกษาบทบาทของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีกับการพัฒนารากฐานการศึกษาไทยในยุคปฏิรูปประเทศภายใต้บทบาทผู้นำแบบมุ่งงาน ถูกสร้างสรรค์ความหมาย และหน้าที่ผ่านการปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) ที่การทำให้สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งได้ และอยู่รอดจนถึงปัจจุบันนี้ สถาบันทางสังคมต้องมียอดประกอบและปัจจัยสำคัญคือบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งบุคคลมีความสำคัญอย่างมากในการรวมคนในสังคมในการพัฒนาพลเมืองของประเทศจากรากหญ้าสู่รากแก้ว

สำหรับแหล่งข้อมูลในการเขียนบทความนี้ผู้เขียนอาศัยข้อมูลจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ตลอดจนเอกสารทุติยภูมิจากกระทรวงศึกษาธิการ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ตลอดจนข้อมูลสารสนเทศและอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ทั้งนี้วิธีการศึกษาผู้เขียนได้นำวิธีการทางสังคมศาสตร์ในการศึกษาวิพากษ์เอกสาร ตลอดจนการพรรณนา เรียบเรียง และนำเสนอในลำดับต่อไป

ประวัติของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

ภาพที่ 1 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (มติชนออนไลน์, 2561)

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เดิมพระนามว่า หม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล เกิดเมื่อวันที่ 16 เดือนเมษายน พุทธศักราช 2410 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เป็นโอรสในพระวรราชธิดา พระองค์เจ้าจรัสจรัสวงษ์ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ และหม่อมเปี้ยม ได้เข้ารับ

การศึกษาระดับชั้นต้น ที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โดยขณะที่เรียนในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มีผลการเรียนดีเลิศ สอบได้ประโยคที่ 2 ในจุลศักราช 1248 หรือ พ.ศ. 2429 (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2555) เมื่อสำเร็จการศึกษาหม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการ ได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ เป็น “หลวงไพศาลศิลปศาสตร์” จากนั้นย้ายมารับราชการอยู่ที่กระทรวงมหาดไทย ได้เลื่อนพระยศเป็น “พระมนตรีพจนกิจ” ท่านได้รับการไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ให้เป็นผู้อภิบาลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (เวลาต่อมาขึ้นครองราชย์ในพระนามตามพระสุพรรณบัฏ ที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ขณะเสด็จไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ โดยหม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตพิเศษไทยประจำอังกฤษและยุโรป ระหว่าง พ.ศ. 2440–2442

เมื่อวันที่ 1 เดือนเมษายน พุทธศักราช 2443 ได้รับโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นองคมนตรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ท่านได้สืบทอดต่อน้ำทรงตั้งเป็นองคมนตรีต่อในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พุทธศักราช 2453 เป็นช่วงเวลาที่ท่านได้เห็นความสำคัญของการศึกษาที่นักเรียนไทยได้ศึกษาในต่างประเทศเป็นเวลานาน ท่านได้กราบทูลเสนอ ให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรับปรุงระบบการศึกษาของไทย ร่างเป็น “โครงการแผนการศึกษาในกรุงสยาม” (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2555) เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พุทธศักราช 2441 และโครงการสร้างสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อวันที่ 10 เมษายน พุทธศักราช 2453 ต่อมาได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ พระอิสริยยศ เป็น “พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์” ให้ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือกระทรวงศึกษาธิการ) วันที่ 13 กรกฎาคม พุทธศักราช 2448 และท่านลาผนวชเป็นภิกษุ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับเป็นนาคหลวงอุปสมบท ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีพระเจ้าอนันตโยธมกุฎมหาราชพรหมมุนี (วันฉาย) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพิมลธรรม (ยัง เขมาภริโต) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ หลังจากผนวชแล้วได้ไปจำวัด ณ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร จากนั้นได้ลาสิกขาแล้วรับราชการเรื่อยมาจนได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ 6 เดือน เมษายน พุทธศักราช 2455

วันอังคาร ที่ 11 เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช 2456 พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศเป็น “เจ้าพระยา” มีพระนามตามจารึกในสุพรรณบัฏว่า “เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ศรีวิสุทธิสุริยศักดิ์ อรรคพุทธศาสนนโรประการ ศิลปศาสตร์พิศาลศึกษานุกิจ บัณฑิตยการานุรักษ์ สามัคยาจารย์วิบุลย์ มาลากุลบริพัตร บรมขัตติยราชวามิภักดิ์ เสนาธรรมจักร

มรุชาธร ศุภกิจจานุสรราชวาทยาไศรย พุทธาติไตรรัตนธาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ” จากนั้นเจ้าพระยาฯ ได้ทูลขอพระบรมราชานุญาตลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เนื่องจากท่านทรงมีพลานามัยที่ไม่สมบูรณ์เหมือนที่ผ่านมา เมื่อวันที่ 28 เดือนมีนาคม พุทธศักราช 2458 เจ้าพระยาฯ ได้รับพระราชทานเงินบำนาญ และตำแหน่งอย่างเสนาบดีชั้นสูง ช่วงบั้นปลายพระชนม์ชีพ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้มีอาการป่วยเรื้อรังและกระเพาะอาหารมีปัญหามาเป็นเวลานาน และเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2459 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้ถึงแก่อสัญกรรม โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จแทนพระองค์พระราชทาน น้ำหลวงอาบศพ ประกอบโกศมณฑป ตั้งบนชั้น 2 ชั้น ฉัตรเบญจาตั้งประดับ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมมีกำหนด 1 เดือน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2555)

บทบาทของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีต่อการศึกษาไทย

หม่อมราชวงศ์เปี้ยเข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ทรงเป็นเลขานุการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในปี 2435 เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้โอนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพไปเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่จัดตั้งขึ้นใหม่ หม่อมราชวงศ์เปี้ยซึ่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรียุวกิจ ก็ย้ายตามไปยังกระทรวงมหาดไทยด้วย ในปีพุทธศักราช 2436 ขณะอายุ 26 ปี ด้วยความปราดเปรื่องและความจงรักภักดี พระมนตรีฯ ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่พระอภิบาล (พี่เลี้ยง) ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (ภายหลังขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 6) ไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ โดยได้เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ระหว่างอยู่ที่ประเทศอังกฤษ พระยาวิสุทธฯ ยังได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้เป็นพระอภิบาลของพระเจ้าลูกยาเธอที่ไปศึกษาต่อในยุโรปอีกนับสิบพระองค์ และยังได้รับตำแหน่งในสถานทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน เริ่มจากเลขานุการ แล้วเลื่อนขึ้นตามลำดับจนถึงอัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษ ฮอลแลนด์ และเบลเยียม จนถึงปี พุทธศักราช 2440 หลังการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ท่านไปศึกษามาวาเหตุใดนักเรียนสยามที่ถูกส่งไปเรียนในยุโรปจึงต้องใช้เวลาเรียนกันนานนับสิบปี ซ้ำยังไม่ค่อยได้ผลสำเร็จที่น่าพึงพอใจนัก พระยาวิสุทธฯ ทำรายงานทูลเกล้าฯ ถวายว่า ระบบการศึกษาของสยามแตกต่างจากยุโรปมาก ทำให้พื้นฐานความรู้ของนักเรียนไม่ได้มาตรฐาน จึงควรจัดระบบการศึกษาและหลักสูตรสำหรับนักเรียนที่จะไปศึกษาต่อต่างประเทศเสียใหม่ ท่านยังพ่วงข้อเสนอไกลกว่านั้นอีกว่า รัฐบาลควรจัดการศึกษาพื้นฐานสำหรับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะการอาชีพเช่นวิชาช่างและการเพาะปลูก เนื้อหาของรายงานดังกล่าวเป็นที่พอพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง มีพระราชหัตถเลขาพระราชทานตอบว่า

“ขอยืนยันว่าได้เห็นชอบในความคิดนั้นทุกอย่าง” ปัตตมาจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียกตัวพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์กลับเข้ากรุงเทพฯ เพื่อมาดูแลวางแผนจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

อย่างไรก็ดีเนื่องจากนโยบายเฉพาะหน้าคือการทุ่มเทงบประมาณแผ่นดินไปกับการทหาร ทำให้รัฐบาลไม่มีเงินเพียงพอสำหรับการจัดการศึกษาพื้นฐาน รัชกาลที่ 5 จึงทรงตัดสินพระทัยให้คณะสงฆ์มีบทบาทจัดการศึกษาแก่ราษฎรทั่วไปแทนรัฐ ในรูปแบบของโรงเรียนวัด ร่วมกับกระทรวงมหาดไทยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ ส่วนนโยบายด้านการจัดการศึกษาของรัฐยังคงมุ่งเน้นผลิตคนป้อนสู่ระบบราชการเป็นหลัก พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์จึงได้ดูแลการจัดการศึกษาเฉพาะทางเหล่านี้ เช่น โรงเรียนมหาดเล็ก ซึ่งคลี่คลายไปเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

เมื่อพุทธศักราช 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ไปดูงานการศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่นด้วย และได้นำแผนการศึกษาของญี่ปุ่นมาปรับปรุงร่วมกับร่างโครงการศึกษา พุทธศักราช 2441 ดังกล่าวแล้ว มาเป็นแผนการศึกษา พ.ศ. 2445 แผนการศึกษานี้ นับเป็นแผนการศึกษาฉบับแรกของไทยที่ประกาศใช้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533) ดังกล่าวนำทั้งหมด จะเห็นว่า พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์มีบทบาทในการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะด้านการศึกษา ท่านได้ตำแหน่งสำคัญ มาโดยตลอด จนสิ้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านก็ยังมีบทบาทด้านการศึกษา ท่านมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการจัดการศึกษาภาคบังคับจนสำเร็จ ในระยะแรกประชาชนส่วนใหญ่ ยังไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษา ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนที่รัฐจัดตั้งขึ้น จึงเป็นการยากที่จะจัดการศึกษาภาคบังคับ ต่อมาเมื่อพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้รับ โปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็น “เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เมื่อ พ.ศ. 2445 ท่านได้นำร่าง “ความเห็นที่จะจัดการศึกษา ร.ศ. 131” ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สารสำคัญคือ การบังคับเด็กที่มีอายุระหว่าง 7-14 ปี ต้องเข้าเรียน ใน พ.ศ. 2456 ก็โปรดเกล้าฯ ประกาศใช้ “แผนการศึกษา พ.ศ. 2456” และเพื่อให้เป็นไปตามแผนการศึกษาดังกล่าว ท่านได้ทูลเกล้าฯ ถวายร่าง “พระราชบัญญัติลักษณะบังคับเด็กให้เล่าเรียน พ.ศ. 2457” แต่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติไม่สามารถจัดหางบประมาณสร้างโรงเรียน และเงินเดือนครูได้ ร่างดังกล่าวจึงต้องระงับไป ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้ดำรงตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงธรรมการสืบต่อมาได้นำร่างพระราชบัญญัติบังคับเด็กให้เล่าเรียนขึ้นทูลเกล้าฯ เมื่อ พ.ศ. 2463 อีกครั้งหนึ่ง แม้จะยังมีผู้ทักท้วงแต่ในที่สุดก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศใช้ “พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464” มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2466

ดังนั้นตั้งแต่นั้นมาประชาชนทุกคน จึงได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนโดยเท่าเทียมกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีทรงมีคุณูปการต่อการศึกษาไทยสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาด้วยการสร้างตำรา โดยจัดตั้งกรมตำรา รวบรวมผู้มีความรู้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ผลิตหนังสือเรียนถ่ายทอดความรู้แบบตะวันตกให้เป็นภาษาไทย เช่น ตำราคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น พระยาวิสุทธฯ ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นพิเศษ ถึงกับร่วมแต่งตำราเรียนหลายเรื่องด้วยตนเอง เช่น หนังสือชุดแบบเรียนเร็ว (ร่วมกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ) พลเมืองดี และจรรยาแพทย์หนังสืออีกเล่มของท่านที่ยังคงได้รับการตีพิมพ์มาจนทุกวันนี้คือ สมบัติของผู้ดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บุตรชายคนหนึ่งของท่านซึ่งมีบทบาทสำคัญด้านการศึกษาของประเทศไทยยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อธิบายว่า

“มีคนรังเกียจหนังสือสมบัติของผู้ดี โดยหาว่าท่านแบ่งชั้นวรรณะ คือแยกผู้ดีออกจากไพร่ความจริงนั้น ท่านคิดว่าผู้ที่มีจรรยา มารยาทอันเหมาะสม ย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ดีทุกคน โดยไม่คำนึงถึงกำเนิด...”

ในปีพุทธศักราช 2455 ต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธฯ สุนทรียศักดิ์ เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) หลังจากนั้นทรงสถาปนาเป็นเจ้าพระยาในราชทินนาม “พระเสด็จสุเรนทราธิบดี” อันเป็นราชทินนามเจ้ากรมธรรมการตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังมีปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง และไม่มีผู้ใดได้รับการแต่งตั้งให้ใช้ราชทินนามนี้มาช้านานแล้วเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีถึงแก่อนิจกรรมเมื่ออายุเพียง 50 ปี เชื่อกันว่ามีสาเหตุจากการหักโหมตรากตรำงานหนักมาตลอดชีวิตราชการ ดังที่ “ครูเทพ” เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ซึ่งเป็น “มือขวา” และเป็นลูกศิษย์ใกล้ชิด เล่าว่า “การมานั่งจับไข้อยู่กับงานในสำนักงานเป็นอันขึ้นชื่อ และทราบกันดีในพวกที่เคยร่วมงานกับท่าน” เป็นการแสดงถึงความมุ่งมั่นในงานและความเข้มแข็งตรากตรำทำงานโดยไม่เห็นแก่อาการป่วย จนเป็นที่ทราบกันดีในหมู่คนใกล้ชิด สำหรับความมุ่งมั่นของท่านเห็นได้จากมรดกของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ที่ทิ้งไว้ให้แก่วงการศึกษาที่มีอยู่อย่างมากมาย โดยวารุณี โอสธารมย์ (2524) อดีตนักวิจัยของสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งทำงานวิจัยประวัติศาสตร์การศึกษาของไทยมายาวนานหลายสิบปี ได้แสดงทรรศนะถึงความสำคัญของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ไว้ว่าสนใจ ดังนี้

“ท่านเป็นคนแรกที่พูดเรื่องว่าประเทศควรต้องมีการจัดการศึกษาพื้นฐาน เป็นคนแรกที่นำเสนอเรื่องนี้ต่อผู้นำรัฐบาล คือรัชกาลที่ 5 แล้วยืนยันเรื่องนี้มาตลอดการรับราชการของท่าน จนผลักดัน

การให้สยามประเทศในเวลานั้น มีสถานศึกษาพัฒนาคนในประเทศอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 6 ทั้งนี้ ท่านได้เดินทางไปศึกษาหลักสูตรและดูพัฒนาการศึกษาจากต่างประเทศมาเป็นแนวทางพัฒนาระบบการศึกษาของไทย เป็นผู้ผลักดันงบประมาณการศึกษาและการจัดตั้งสถานศึกษาประจำท้องถิ่นต่าง ๆ ในราชอาณาจักร ตามเจตนารมณ์ในการช่วยเหลือการจัดการศึกษาขยายวงกว้างกว่าที่เป็นอยู่ (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2457)

“การศึกษาพื้นฐานมีความสำคัญในแง่ที่ว่า เป็นการปลูกฝังให้คนรู้เรื่องการอ่านเขียน แต่ท่านทรงเห็นว่าการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจต้องไปด้วยกัน เพราะท่านอยากให้สยามเป็นประเทศอุตสาหกรรม ท่านมองว่าต้องฝึกทักษะงานฝีมือกับฝึกให้คนค้าขายเป็น ท่านเป็นคนให้จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนพาณิชย์การ นอกจากได้วางรากฐานการศึกษาแล้วยังได้กำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม ตลอดจนบุคลากรทางการศึกษา

“การสร้างครูที่มีความรู้แบบใหม่จากตะวันตกก็เป็นผลงานอีกด้านหนึ่งของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ เพราะท่านสนับสนุนการขยายโรงเรียนฝึกหัดครูไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นอีกหลายแห่ง นอกจากกรุงเทพ...”

แต่สำหรับคนทั่วไป มรดกชิ้นสำคัญของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ที่รู้จักแพร่หลายที่สุดเห็นจะได้แก่คำร้องของเพลง “สามัคคีชุมนุม” ที่ประพันธ์ขึ้นสำหรับทำนองเพลง “Auld Lang Syne” (โอลด์ แลงซายน์) เพลงขับร้องของสกอตที่มีเนื้อหาแสดงความอาลัยรักในยามต้องจากกัน หลังการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. ในปี 2557 ประภาส ชลศรานนท์ นักเขียนและนักแต่งเพลงคนสำคัญของยุคปัจจุบัน ยังเลือกหยิบเอาคำร้อง “พวกเราเหล่ามาชุมนุม ต่างกุมใจรักสมัครสมาน...” และทำนองเพลง “สามัคคีชุมนุม” ของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ไปเป็นส่วนหนึ่งของเพลง “วันพรุ่งนี้” ที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อสนับสนุน คสช.

ดังนั้นจากบทบาทของเจ้าพระยาพระเสด็จฯ สุเรนทราธิบดีต่อการศึกษาไทย แสดงให้เห็นว่า พระยาพระเสด็จฯ เป็นผู้นำแบบนี้มีลักษณะของความกระตือรือร้น มีความคิดริเริ่ม มีการกำหนดเป้าหมายและบทบาทหน้าที่ของผู้นำและผู้ปฏิบัติงานไว้อย่างชัดเจนมีการวางแผน การทำงาน และกำหนดตารางเวลาทำงานแน่นอน เน้นการทำงานให้เป็นไปตามขั้นตอน มีการกำหนดมาตรฐานงาน มีการติดต่อสื่อสารกับทุกคนมีการมอบหมายงานที่ชัดเจน ซึ่งการทำงานและพฤติกรรมไม่ได้มุ่งแค่งานเพียงอย่างเดียว แต่ยังมุ่งคนเช่นกัน โดยการวางรากฐานทางการศึกษาของพระยาพระเสด็จฯ เป็นการวางรากฐานที่นำไปสู่การพัฒนาโครงสร้างทางสังคมด้านต่าง ๆ อันเป็นผลจากการสร้างรากฐานการศึกษาที่มั่นคง

ความเป็นแบบอย่างของผู้นำและความเป็นครูของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ กตัญญู ดำรงอยู่ในทำนองคลองธรรม และเฉลียวฉลาด ในกิจการต่าง ๆ จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีพุทธศักราช 2436 (ร.ศ.112) พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นเป็น “พระมนตรียุวกนิกร” ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และพระเจ้าลูกยาเธอ อีกหลายพระองค์ ไปเป็นพระอภิบาล และจัดการศึกษาถวาย เมื่อครั้งเสด็จไปทรงศึกษา ณ ประเทศ อังกฤษ ครั้งนี้ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ท่านเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ และได้ดำรง ตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษ ฮอลแลนด์ เบลเยียม และสหรัฐอเมริกา พระยา วิสุทธสุริยศักดิ์มิได้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เท่านั้น แม้สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถก็ทรงไว้วางพระราชหฤทัย ต่อพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ด้วย ดังพระราชหัตถเลขาของพระองค์ที่มีถึงท่านเมื่อครั้งเป็นพระอภิบาล ความว่า “ถึงพระยาวิสุทธ สุริยศักดิ์ ด้วยลูกคนเล็กจะออกไปเล่าเรียนนี้ ฉันขอฝากด้วย จงเป็นธุระดูแลว่าดัดนิสัยทั้งการดีการชั่ว ไปทุกอย่างเช่นลูกคนโต ถึงจะไม่สู้คุณเคยกันก็ขออย่าเกรงใจเลย ขอให้เข้าใจว่าดวงตาของฉันทั้งคู่นี้ ฝากให้พระยาวิสุทธฯ รักษาไว้ ถ้าพระยาวิสุทธฯ มีใจเมตตาฉัน ฉันก็จะได้เห็นแสงสว่างต่อไป ถ้าว่าง เสียแล้วก็คงจะมีดมืดหมด ฉันจะมีชีวิตอยู่ยาวก็เพราะพระยาวิสุทธฯ จะช่วยสงเคราะห์ ฉันหวังไว้ว่า พระยาวิสุทธฯ คงจะรักษาดวงตาของฉันทั้งสองนี้ให้ดีจนเต็มกำลังที่จะทำได้ ถ้าถึงเวลาที่จะต้องวางไว้ ก็คงจะวางไว้ในที่อันสมควร ถ้าพระยาวิสุทธฯ ได้สงเคราะห์ฉันจนเต็มที่แล้ว ความรักและบุญคุณจะมี อยู่แก่ฉันจนตลอดชีวิตไม่มีวันลืม” (สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา, 2522) เมื่อพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจัดการศึกษาสมัยใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองที่ กำลังรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้ง พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์มีบทบาทด้านความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศและการพัฒนาการศึกษา เป็นอย่างมาก เมื่อครั้งที่ท่านได้เป็นพระอภิบาลพระเจ้า ลูกยาเธอ ณ ประเทศอังกฤษนั้น ได้มีพระบรมราชโองการให้ท่านศึกษาวิธีการ จัดการศึกษาของ ประเทศอังกฤษและส่งความเห็นเข้ากราบบังคมทูลด้วย เพื่อจะได้ทรงนำมาปรับปรุงการศึกษาของไทย ต่อไป พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้ส่งรายงานข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาของนักเรียนสยามในอังกฤษและ ได้เสนอความคิดเห็นการจัดทำโครงการ ศึกษาสำหรับชาติเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 8 เมษายน ร.ศ.117 (พ.ศ. 2441) พระองค์ทรงชมเชยและเห็นชอบทุก ประการทรงเร่งรัดให้กระทรวงธรรมการดำเนินการปรับปรุงการศึกษาอย่างเร่งด่วน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นผู้ส่งเสริมการศึกษาและเป็น “ครู” อย่างแท้จริง ท่านเห็นว่าการให้ความรู้แก่ศิษย์และเยาวชน ยังไม่เพียงพอ ต้องให้เป็นพลเมืองดีด้วยการอบรมจิตใจให้เป็นคนดีมีศีลธรรม เนื่องจากท่านเป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีระเบียบวินัย อุทิศตน เพื่อบ้านเมือง มีความวิริยะพากเพียรและพยายามปลูกฝังให้ทุกคนมีจริยธรรม ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์และแผ่นดิน โดยเฉพาะครูและแพทย์ ท่านจึงได้แต่งหนังสือเกี่ยวกับจริยธรรมเพื่อมุ่งสอนให้ข้าราชการต่าง ๆ เป็นคนดี ซื่อตรงต่อหน้าที่และต่อบ้านเมือง เช่น เรื่องหน้าที่พลเมือง สมบัติผู้ดี และจรรยาบรรณแพทย์ หนังสือเหล่านี้ได้นำมาใช้เป็นแบบเรียน ปัจจุบันยกเลิกไปแล้วนอกจากนี้ยังมีแบบเรียนหลักภาษาไทย ทำเนียบ ร. (เรือ) ล. (สิง) พงศาวดารย่อ แบบเรียนราชการกรมมหาดเล็ก แบบกวีนิพนธ์ที่ตัดมาเรียนเป็นชุด ๆ ศัพท์พจนานุกรมต่าง ๆ และนิทานสุภาษิตสำหรับเด็กที่ให้ข้าราชการช่วยกันแต่งไว้ (สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา, 2522) ดังจะได้ยกตัวอย่าง คำเตือนสติของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ที่ให้แก่นักเรียนที่ไปเล่าเรียน ณ กรุงเก่า (ร.ศ. 120) ดังนี้ ธรรมดาเกิดมาเป็นคน อะไรจะเป็นการสำคัญของคุณคนยิ่งกว่าความประพฤตินั้นหาได้ บุคคลผู้ใดถึงแม้ว่าจะมีความรู้วิชาเป็นอย่างไรพิเศษเพียงใด แต่ไม่มีความรู้จักที่จะประพฤติดีแล้ว บุคคลผู้นั้นก็จะไม่สามารถที่จะใช้วิชาความรู้ซึ่งได้เล่าเรียนไว้แล้วให้เป็นประโยชน์เต็มที่ใด บุคคลผู้นั้นก็ยากที่จะจัดหาหรือรักษาไว้ได้ซึ่งความดี ธรรมดาของสิ่งใดที่รู้จักเกิดมีขึ้น ก็ย่อมรู้จักเปลี่ยนแปลงไปและหมดไป สิ่งใดมีเวลาเกิดก็ย่อมมีเวลาดับ ใครมีของสิ่งใดถ้ารักใคร่ก็ต้องรักษา สงวนของสิ่งนั้น ถ้าไม่รู้จักรักษาระวังก็ย่อมจะหมดไป คำที่เรียกว่า “ผู้ดี” คนทั่วไปมักเข้าใจว่า เป็นคนที่เกิดในเฉพาะชาติตระกูลอันใด หรือเป็นคนที่มีบารมีบุญด้วยทรัพย์และยศอย่างใด คำว่าผู้ดีที่ควรเข้าใจให้ถูกนั้นคือ ผู้ประพฤติดี คนที่เกิดในตระกูลที่เข้าใจว่าเป็นตระกูลผู้ดี แต่ถ้าไม่ประพฤติดี ความดีจะมีแก่ผู้นั้นอย่างไรได้ และเมื่อบุตรหลานในตระกูลผู้ดีไม่ประพฤติความดีแล้ว ตระกูลนั้นก็เสื่อมทรามลงไป จนไม่มีใครรู้จักว่าผู้นั้นมีตระกูลสืบเนื่องมาแต่ผู้ดี หรือจะเรียกว่าผู้ดีได้ คนใดถึงจะเกิดในตระกูลใด (ปกรณลลิตี ฐานา, 2560) ถ้าประพฤติดีทำความดีก็จะมีผู้เชื่อถือและนับหน้าถือท้ายยกย่องว่าเป็นผู้ดี เพราะเหตุที่ประพฤติดีแท้จริงต้องเป็นเช่นนี้ การที่นับนอบชั่วคราวใหญ่ เรียกว่า “กลัว” และหยาบคายต่อผู้น้อย เรียกว่า “ดูหมิ่น” การที่นับนอบผู้ใหญ่และไม่หยาบคายต่อผู้น้อย ด้วยเรียกว่า “อ่อนหวาน” หรือเป็นคนมีสัมมาคารวะเป็นกิริยาของผู้ดี ผิดกันดังนี้ คนใดที่เชื่อตัวว่ามีความรู้พิเศษ และจะเกรงกลัวนอบน้อม แต่ผู้ที่เห็นว่าเขามีความรู้กว่าและดูหมิ่นผู้ที่ตนเข้าใจว่ามีความรู้เช่นนี้ไม่ถูก คนที่ดีจริงแล้ว รู้ว่าเขาไม่รู้และเขาอยากจะทำรู้ ก็ควรจะชี้แจงบอกกล่าวให้เขารู้ด้วยกิริยาอันดี ปราศจากความล้อเลียน หรือใช้กิริยาว่าจาอันหยาบคายซึ่งเป็นกิริยา ดูหมิ่น ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า ผู้นั้นเป็นผู้ดีแท้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544)

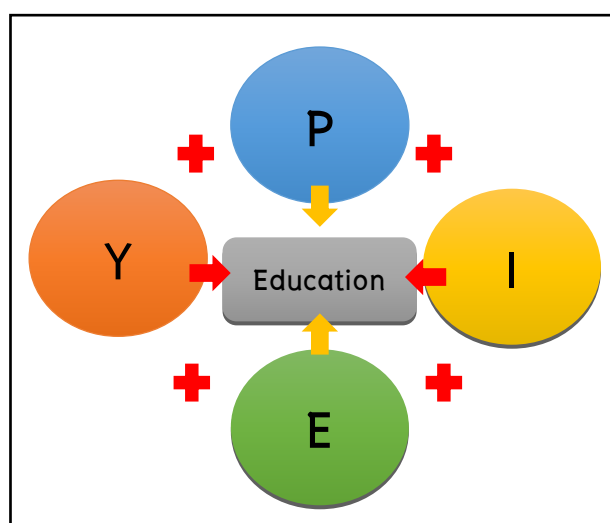
ดังนั้นจากการศึกษาความเป็นแบบอย่างของผู้นำและความเป็นครูของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี มีความเป็นแบบอย่างผู้นำ โดยความเป็นผู้นำคือการกล้านำความเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกที่กำลังเข้าสู่ความเป็นศิวิไลซ์ การให้สถาบันกษัตริย์เห็นความสำคัญของการศึกษา เพราะมองการศึกษาคือการวางรากฐานพัฒนาความมั่นคงในประเทศ การยอมรับและปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาที่ได้ไปเรียนรู้จากประสบการณ์ขณะที่ตนเป็นผู้อภิบาลพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระพุทธเจ้าหลวง การเป็นแบบอย่างทางด้านคุณธรรมจริยธรรมการปฏิบัติตน และการมองว่าการมีจรรยาบรรณที่ดีงาม เป็นการพัฒนากายในของบุคคล และได้แต่งตำราสมบัติผู้ดี ตลอดจนได้ปลูกฝังความรู้และการเป็นบุคคลที่ดีแก่บุตรชายคือหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เพื่อให้เป็นครูได้ฝึกลูกศิษย์ของตนให้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดี

ถอดบทเรียนจากพฤติกรรมของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีผู้นำแบบม่งงาน

การที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้ทำหน้าที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านการศึกษา เน้นการวางรากฐานการศึกษา เพื่อให้การศึกษามีการพัฒนาตามแนวตะวันตก เห็นได้จาก ท่านเป็นคนแรกที่พูดเรื่องว่าประเทศควรต้องมีการจัดการศึกษาพื้นฐาน เป็นคนแรกที่นำเสนอเรื่องนี้ต่อผู้นำรัฐบาล คือรัชกาลที่ 5 แล้วยืนยันเรื่องนี้มาตลอดการรับราชการของท่าน จนผลักดันให้เป็นจริงได้ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ตลอดจนพฤติกรรมของท่านในการเป็นนักคิดและนักพัฒนา เช่นการแต่งตำราเพื่อสอนพลเมือง ในนามว่า “สมบัติผู้ดี” เป็นหนังสือที่สถาบันการศึกษาเกือบทุกสถานการศึกษาของไทย ได้นำมาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ในการวางศิลาฤกษ์อาคารเรียนในโรงเรียนใหญ่ๆ ในอดีต ทั้งนี้มีการเชิญหนังสือเข้าไปวางศิลาฤกษ์ เพื่อเป็นสิริมงคลในการพัฒนาผู้เรียน

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เป็นคนที่มุ่งมั่นในการพัฒนาและการทำงานร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนการมีเหตุในการพัฒนาองค์กรเห็นได้จากการทำงาน ในการมีความคิดริเริ่มในกิจการบ้านเมืองต่าง ๆ เช่นการจัดตั้งกรมตำรา การคิดกฎหมายการศึกษาสำหรับประถมศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีความประพฤติเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำ กล่าวคือท่านเป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีระเบียบวินัย อุทิศตนเพื่อบ้านเมือง มีความวิริยะพากเพียรและพยายามปลูกฝังให้ทุกคนมีจริยธรรม ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และกตัญญูต่อ พระมหากษัตริย์และแผ่นดิน ซึ่งพฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของผู้นำแบบม่งงาน มัลลิกา ต้นสอน (2544) ได้อธิบายผู้นำแบบม่งงาน (initiating structure) ผู้นำแบบนี้มีลักษณะของความกระตือรือร้น มีความคิดริเริ่ม มีการกำหนดเป้าหมายและบทบาทหน้าที่ของผู้นำและผู้ปฏิบัติงานไว้อย่างชัดเจนมีการวางแผนการทำงาน และ

กำหนดตารางเวลาทำงานแน่นอน เน้นการทำงานให้เป็นไปตามขั้นตอน มีการกำหนดมาตรฐานงาน มีการติดต่อสื่อสารกับทุกคนมีการมอบหมายงานที่ชัดเจน ซึ่งการทำงานและพฤติกรรมไม่ได้มุ่งแค่งานเพียงอย่างเดียว แต่ยังมุ่งคนเช่นกัน โดยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้พัฒนาคนผ่านการให้ศึกษาดำรง หรือการเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น ซึ่งแนวทางการดำเนินงานจะผลผลิตด้านการศึกษาของท่านที่กล่าวมาข้างต้น ทางคณะผู้ศึกษาได้พยายามสังเคราะห์ตัวแปรทางการบริหาร ในการศึกษาครั้งนี้ขอเสนอรูปแบบ “PIEY MODAL” มีองค์ประกอบที่อธิบายได้ ดังนี้

ภาพที่ 2 แนวคิดรูปแบบ “PIEY MODAL”

P (Plan) : การวางแผนการปฏิบัติงาน

พฤติกรรมของท่านแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตนในการวางแผนการทำงานทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการทำงานด้านการศึกษา การวางแผนการปฏิบัติงานราชการของกระทรวงที่ท่านได้รับมอบหมาย เพราะท่านมองว่าการวางรากฐานการศึกษา คือการนำไปสู่การพัฒนาความมั่นคงของประเทศ โดยได้มีการวางแผนจัดตั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา

E (Ethic) : การมีจริยธรรม

ด้านการมีจริยธรรม เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นผู้ส่งเสริมการศึกษาและเป็น “ครู” อย่างแท้จริง ท่านเห็นว่าการให้ความรู้แก่ศิษย์และเยาวชน ยังไม่เพียงพอ ต้องให้เป็นพลเมืองดีด้วยการอบรมจิตใจให้เป็นคนดี มีศีลธรรม เนื่องจากท่านเป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีระเบียบวินัย อุทิศตน เพื่อบ้านเมือง มีความวิริยะพากเพียรและพยายามปลูกฝังให้ทุกคนมีจริยธรรม ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และ

กัตัญญต่อพระมหากษัตริย์และแผ่นดิน โดยเฉพาะครูและแพทย์ ท่านจึงได้แต่งหนังสือเกี่ยวกับจริยธรรม เพื่อมุ่งสอนให้ข้าราชการต่าง ๆ เป็นคนดี ซื่อตรงต่อหน้าที่และต่อบ้านเมือง โดยท่านได้แต่งตำราสมบัติผู้ดี เพื่อสั่งสอนให้ลูกศิษย์เป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

I (Idea) : การคิดริเริ่ม

การคิดริเริ่มการสร้างสรรค์ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ในการวางรากฐานการศึกษาไทย ขึ้นพื้นฐาน และได้ริเริ่มการคิดในการจัดตั้งโรงเรียนสถานศึกษาพยาบาล ในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนเป็น โรงพยาบาลศิริราช นอกจากนี้ได้ริเริ่มการแต่งตำราเรียนสำหรับพลเมืองไทย เช่น สมบัติผู้ดี จรรยาบรรณแพทย์ เป็นต้น การริเริ่มของท่านนำไปสู่การพัฒนาวิชาชีพระดับต่าง ๆ ตามมาเป็นการ พัฒนาวิชาชีพครู การพัฒนาวิชาชีพแพทย์ การพัฒนาวิชาชีพวิศวกร เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นการสร้าง ฐานทางวิชาให้ยกระดับที่สูงขึ้น เพื่อประสิทธิภาพของวิชาชีพนั้น ๆ

Y (Yield) : การยอมรับ/ยอมรับ

การยอมรับและยอมรับ ซึ่งพฤติกรรมของท่านมีแนวคิดในการยอมรับแนวความคิดใหม่จากชาติ ตะวันตกที่ท่านได้ไปเป็นเอกอัครราชทูต ประจำกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษและนำมาทูลเกล้าต่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ให้ทรงปฏิรูประบบการศึกษาไทยในเวลาต่อมา โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ในขณะพำนักอยู่ในประเทศฝั่งตะวันตก เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่นำ ผลดีต่อบ้านเมือง จึงมีแนวทางนำมาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของสังคมไทย และเสนอทูลเกล้าต่อ พระมหากษัตริย์ ทำให้รัชกาลที่ 5 ได้จ้างนางแอนนา เลียวโนเวนส์ เข้ามาเป็นพระอาจารย์สอน วิทยาการและความรู้ต่าง ๆ ให้กับพระราชโอรสและราชธิดา ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ที่ไม่ได้ส่งไป เรียนยังตะวันตก (Vella, 1955) ทำให้การพัฒนาความรู้และรากฐานการศึกษามีรูปแบบและวิธีการแบบ ตะวันตกทั้งสองทาง

ดังนั้นการพัฒนาประเทศของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ไม่ได้เพียงแต่ปฏิบัติเพื่อองค์กร หรือประเทศอย่างเดียว แต่รวมถึงการพัฒนาคนภายในประเทศ ภายใต้ยุคปรับปรุงประเทศ จากการศึกษาโดยการ ถอดบทเรียนจากการศึกษา จะเห็นได้ว่าผู้นำที่มีพฤติกรรมทั้งแบบมุ่งมั่น เพราะการปฏิบัติตนของท่าน ได้เป็นแบบอย่างในการทำงานทุกอย่างทั้งสิ้น

สรุป

การพัฒนาการศึกษาของไทยมีความสำคัญมาก โดยช่วงของยุคปฏิรูปประเทศ มีการส่งบุตร หลานในราชสำนักและผู้อภิบาลไปศึกษาวิชาจากประเทศตะวันตก และหนึ่งในคณะที่ไปศึกษาจาก ตะวันตกคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้ทรงทำหน้าที่อย่างดีในการดูแลบุตรหลานและโอรส

ของราชสำนักไทย ขณะเดียวกันท่านเป็นผู้บุกเบิกระเบียบและวางรากฐานการศึกษาไทยให้มีความทันสมัยจากยุคปฏิรูปประเทศจนถึงยุคปัจจุบัน เมื่อท่านได้ทำหน้าที่ต่างแดนเรียบร้อยแล้ว ก็ได้กลับเข้ามาทำหน้าที่สำคัญในการพัฒนาระบบการศึกษาไทยต่อไป เช่น การพัฒนาพลเมืองไทยผ่านแบบเรียน “สมบัติผู้ดี” การทำงานอย่างขยันและอดทน เพื่อให้รากฐานการศึกษาไทยเป็นไปอย่างมั่นคง

ทั้งนี้เวลาที่ท่านทรงป่วยด้วยอาการโรคปัจจุบันท่านก็ไม่ยอมหยุดราชการในการปฏิบัติงานเพื่อบ้านเมือง เป็นพฤติกรรมสะท้อนให้เห็นว่า ท่านมีความเป็นผู้นำที่มุ่งงานเพื่อให้งานราชการของท่านที่รับผิดชอบประสบความสำเร็จ

จากการที่ท่านได้ทุ่มเทหยาดเหงื่อและแรงกายในการปฏิบัติงานเพื่อชาติบ้านเมือง และวงการการศึกษา ทำให้หน่วยงานสากลของสหประชาชาติหรือสํามัญองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ; ยูเนสโก (UNESCO) “ได้ยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก พุทธศักราช 2559-2560”

ข้อเสนอแนะ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์บุคคลสำคัญด้านการศึกษาของไทย จึงแนะนำให้ศึกษานักบุคคลสำคัญท่านอื่น ๆ ประกอบเพื่อการเห็นภาพสะท้อนแนวคิดการบริหารการศึกษาให้ผู้นำในระดับต่าง ๆ ได้รับแนวคิดและพัฒนาตนในการปฏิบัติงาน ทั้งเสนอแนะให้วิเคราะห์รูปแบบการบริหารแบบอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรทางการศึกษาและองค์กรอื่น ๆ โดยอาจจะศึกษาจากงานเขียนและการวิจัยทางบริหารการศึกษา ตลอดจนตำราด้านการศึกษา เพื่อจะได้มีแนวทางในการพัฒนามากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2533). *หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521* (ฉบับปรับปรุง 2533). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2544). *ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็ก รัดตนโกสินทร์ศก 122*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปกรณ์สิทธิ ฐานา. (2560). *กระบวนการสร้างมารยาทของสังคม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- มติชนออนไลน์. (2559). *เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2561 จาก https://www.matichon.co.th/education/news_218624

- มัลลิกา ต้นสอน. (2544). *พฤติกรรมองค์การ*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- วารุณี โอสธารมย์. (2524). *การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2475*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2555). *เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2561 จาก <https://www.wikipedia.com/person/education/218624>
- ศุภการ สิริไพศาล. (2550). ปัญหาการศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยุคปรับปรุงประเทศ: นัยพินิจทางประวัติศาสตร์. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 2(1), 99-123.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2457). *แฟ้ม ร.6 ศ. 10/5*. ม.ป.ท.
- สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา. (2522). ชุมชนภาษาไทย. *วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*, 15(2), 20-23.
- Vella, W.F. (1955). *The impact of the west on government in Thailand*. Berkeley: University of California Press.
- Wyatt, D.K. (1969). *The politics of reform in Thailand: Education in the reign of King Chulalongkorn*. New Haven : Yale University Press.